

Kenia

Weduwen ontkomen aan slavenbestaan

Vrouwen die worden vererfd, met al hun bezittingen. Dit is niet de romantische geschiedenis van het Bijbelverhaal van Ruth, maar de barre werkelijkheid anno 2012 in Kenia. Hier worden vrouwen na de dood van hun man als bezit 'overgedragen' aan de schoonfamilie. Het boek *Weerbarstig erfgoed* beschrijft hoe een Nederlands project dat hardnekkige gebruik doorbreekt. Door **Lodewijk Born.**

Het is bij enkele etnische groepen in Kenia een traditie van eeuwen: weduwenvererving. In de praktijk betekent het voor de betrokken vrouwen een slavenbestaan: ze moeten werken zonder betaling. Weduwen van het Luo-volk, met drie miljoen leden de op twee na grootste van de veertig etnische groepen waaruit Kenia is samengesteld, spelen een voortrekkersrol in het doorbreken van deze traditie.

Journaliste en cultuurhistorica Sieth Delhaas (1936) uit Deventer heeft nu beschreven hoe dat project verloopt. Het succes ervan wortelt in het initiatief van de uit Brabant afkomstige feministische theoloog Rentia Krijnen-Hendriks. „In 1989 ontmoette ik haar voor het eerst”, zegt Delhaas. „Kort daarvoor had ze het initiatief genomen om de Luo-weduwen in de Keniaanse provincie Nyanza aan een eigen inkomen te helpen.”

Met een door haar beschikbaar gesteld sommetje geld konden weduwen een eigen bedrijfje beginnen. Rentia Krijnen was zo door het lot van de vrouwen getroffen omdat ze zelf al jong weduwe was geworden - op haar zesendertigste. Ze wist uit eigen ervaring wat een verschil het maakt dat Nederland (sinds 1959) een weduwenpensioen kent, waardoor vrouwen een zelfstandig bestaan houden. „Er kwamen bijna driehonderd vrouwen op af toen ze hoorden dat we daar een weduwenproject wilden beginnen”, tekende Delhaas uit Krijnens mond op. „Ze dachten dat ze geld kregen. Ik begon te vertellen dat dit geen liefdadigheidsproject was. Wie dat dacht, kon beter weggaan.”

1500 vrouwen

Geen liefdadigheidsproject maar een bedrijvenproject. De Keniaanse vrouwen kregen een startbedrag dat ze moesten terugverdienen met eigen werkzaamheden. De meesten zagen kans dit al na en-

kele jaren terug te betalen, zodat een volgende weduwe geld kon lenen. „Weduwen startten een groentekwekerij, een mandenmakerij, een visbedrijf, de verkoop van tuingereedschap, een naaiatelier of ze zetten handeltjes op de plaatselijke markt op.”

Intussen hebben zo'n 1500 overwegend jonge weduwen dankzij het weduwenproject een economisch zelfstandig bestaan opge-

Als rechtgeaard protestant kwamen mij de Luo-geschiedenissen overbekend voor

bouwd - en daarmee een toekomst voor hun duizenden kinderen.

Delhaas: „Ik vond dat deze vrouwen een boek verdienden. In de eerste plaats om lezers te laten begrijpen dat ontwikkelingswerk een taai karwei is dat geduld en terughoudendheid vergt. In de tweede plaats om te laten zien dat de noodzaak van ontwikkelingswerk niet ligt in de armoede van het moment, maar in de cultuur en de geschiedenis van de mensen daar en in die van - onder andere - ons eigen continent. Daarnaast omdat de bereidheid om ontwikkelingswerk financieel te steunen zowel bij onze overheid als bij burgers sinds de jaren zestig steeds minder werd. En ten slotte de wens om de vrouwen in Nyanza de kans te geven de geschiedenis van hun verzet en groei zelf te lezen.”

Delhaas wil laten zien dat ontwikkelingswerk meer is dan 'het uitschrijven van een grootje'. Dat er mensen van vlees en bloed achter zitten en dat het weduwenproject van haar goede vriendin Rentia met een budget van slechts zo'n 60.000 euro per jaar meer

teweegbrengt dan menige professionele ontwikkelingsorganisatie voor elkaar weet te krijgen.

Globalisering

Weerbarstig erfgoed is niet een alleen een verhaal van de weduwen die aan een slavenbestaan ontkwamen, maar Delhaas neemt de lezer ook mee in haar visie op thema's als slavernij, kolonialisme, missie en de globalisering. De titel van het boek refereert aan het verzet van de weduwen. De ondertitel *Globalisering in zakformaat* verwijst naar de mondiale economische verstengeling. „Ik stel de globalisering ter discussie zoals deze de laatste decennia om zich heen grijpt. De globalisering zoals wij die kennen bekomert zich vooral om kapitaalstromen en hoe zij vrij kunnen bewegen. Ik pleit voor een globalisering van veranderende solidariteit. Samenwerking tussen vrouwen in Nederland en vrouwen in Kenia, maar ook van vrouwen en mannen die de financiële middelen beschikbaar stellen om weduwen ermee te laten werken. De weduwen op hun beurt laten zien dat zij hun verantwoordelijkheid nemen voor de ontvangsten mogelijkheden. Dus een globalisering waarin de humane kant van het verschijnsel uitgangspunt is in plaats van geld.”

Delhaas kende de verhalen van Rentia Krijnen-Hendriks al jaren, maar in 2007 werd ze er pas echt door geraakt. Alles veranderde toen ze met haar vriendin naar Kenia ging en de vrouwen zelf ontmoette. „Toen besloot ik dat ik er een boek over wilde schrijven. Maar ik wilde dat het méér was dan een boek over een Afrikaans vrouwenproject. Ik wilde óók de geschiedenis van het Luo-volk lezen, doorgronden en te boek stellen.”

Die geschiedenis is namelijk ook de voorgeschiedenis van de vrouwen van het weduwenproject. „Luo betekent *lupo*, 'vissend', of *luwo*, 'volgend'. Tot op de huidige dag is dat hun karakter.” De

Luo, een volk van veehouders, groeide niet alleen in omvang door natuurlijke bevolkingsgroei, maar ook door een alledaags en doeltreffend proces van culturele vermenging met andere groepen die ze op hun zwerftochten ontmoetten. De totale bevolking bestond in 2004 uit 1,2 miljoen mensen. De Luo werden door de Britten, die aan het eind van de negentiende eeuw als kolonisten naar Oost-Afrika kwamen, gedwongen zich te 'settelen' in het gebied waar ze nu leven, rond het Victoriameer.

„Als rechtgeaard protestant, die de Bijbelverhalen als het ware met de moedermelk ingegoten heeft gekregen, kwamen mij de Luo-geschiedenissen overbekend voor. Ik vergeleek ze als vanzelf met die van de aartsvaders Abraham, Izaak en Jakob en van de hele menigte die zich het volk Israël ging noemen in de tijd van de Egyptische farao's. Ik denk aan Mozes die een berg beklom, het land verzag en onmiddellijk wist waar het volk zich moest vestigen. Beide volken, zowel Luo als Israëlieten, maakten een zoektocht naar land, naar water voor het vee, twistten met vijanden, ervoeren uitdagingen, enzovoorts. Niets nieuws onder de zon dus.”

Misbruik

Father Fred Heptonstall, een Engelse missionaris die decennialang onder de Luo werkte, legt in het boek uit waarom die zelfstandige positie van de deelnemers aan Krijnens project zo uniek is. „In de plaatselijke Afrikaanse maatschappij kan een weduwe zichzelf niet staande houden omdat ze een tweede vrouw wordt - of duidelijk gezegd: een geërfde vrouw - en ze dan niet beter behandeld wordt dan een slavin.”

Een van de dingen waar Rentia Hendriks mee geconfronteerd werd, was dan ook de bedreigde veiligheid van de vrouwen. „De weigering om zich te laten vererven gaat altijd gepaard met de

angst voor seksueel misbruik door zwagers en andere mannelijke leden van de schoonfamilie. Rentia drong er daarom op aan dat als er nieuwe hutten werden gebouwd of oude werden gerepareerd er in de deuren een goed slot moest, zodat er geen mannen de hut konden binnendringen als de vrouwen sliepen.”

De vraag is hoe het kan dat Luo-vrouwen worden vererfd? Het is geen christelijke stam, vertelt Delhaas. De leden zijn wel gekerstend in de loop van de twintigste eeuw, maar die kerstening is slechts oppervlakkig. „De oude tradities leven voort omdat ze eeuwenoud zijn en waarschijnlijk teruggaan tot het begin van onze jaartelling, of nog verder.”

Polygamie is in de meeste onafhankelijke en zelfstandige Afrikaanse kerken een geaccepteerd verschijnsel. „De meeste grote westerse kerken - zoals de Rooms-Katholieke Kerk en de Anglicaanse - verwierpen bij de kerstening van Kenia niet alleen polygamie, maar ook andere traditionele Afrikaanse gebruiken. Een westerse onderzoeker constateerde echter in 1971 dat sinds de kolonisatie,

Intussen hebben zo'n 1500 weduwen een economisch zelfstandig bestaan opgebouwd

respectievelijk de kerstening van Oost-Afrika, traditionele en kerkelijke huwelijken in feite altijd al naast elkaar zijn blijven bestaan.”

Geïnterviewde Luo-christenen zeggen dat deze non-acceptatie van het monogame huwelijk door de Luo alles te maken heeft met het feit dat de kerstening van de

i In Kenia worden ruim zestig talen gesproken. Naast het Engels (de Britten heersten in het land tussen 1890 en 1964) is het Swahili de tweede officiële taal.

Beatrice Odhiambo, een van de geportretteerde vrouwen in het boek. Foto: Paul de Schipper

haas zoekt fondsen om het ook in het Engels uit te laten brengen, zodat ook het Luo-volk er kennis van kan nemen; velen daarvan beheersen enigszins het Engels. Haar grote droom is echter dat het boek in de Luo-taal zelf zou kunnen worden vertaald, wellicht met hulp van geschoolde Luo-nonnen in Kenia die contact hebben met de weduwen.

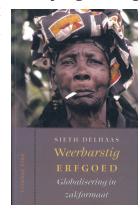
Delhaas droeg het boek op aan theoloog Catharina J.M. Halkes

Het weigeren je te laten erven is in elk geval geen illegale actie meer

(1920-2011), van wie ze naar eigen zeggen het woord cultuurkritiek leerde en die haar een brede kijk op de wereld in het algemeen gaf, ook vanuit het perspectief van de vrouw. „Ze heeft het boek helaas niet meer kunnen lezen, maar ik heb haar er wel heel veel over verteld.”

Maar ook al is het niet vertaald, het is een epos over het Luo-volk, gericht op de verbetering van de positie van vrouwen in Kenia. Zoals een van de vrouwen zelf vertelt: 'Het project heeft mijn leven totaal veranderd. Ik, een volwassen vrouw, die niet meer kon lachen, dacht ook dat ik dat nooit meer zou kunnen. En nu ben ik gelukkig. Mijn kinderen zijn gelukkig. Dankzij het project kunnen wij overleven.'

i Weerbarstig erfgoed. Globalisering in zakformaat. Sieth Delhaas. Valkhof Pers, 22,50 euro

Luo hand-in-hand is gegaan met de kolonisering van hun land. „Het bezwaar van de Luo-oudsten tegen het christelijke huwelijk is dat als zij het monogame huwelijk zouden overnemen, niet alleen hun culturele erfenis verloren zou gaan, maar dat de kerk deze cultuur in de toekomst totaal zou negeren en ontkennen. In hun culturele erfenis, het totaal aan tradities, liggen immers hun eigen morele waarden en deugden besloten. Deze hadden er al eeuwen voor gezorgd dat de stabiliteit van hun huwelijken werd gegarandeerd.” Het Luo-huwelijk had zijn eigen strikte sociale wetten en taboes, die als onbetwistbaar werden beschouwd. De ontkenning van de Luo-waarden door de Europese christelijke kerken zou er, volgens de geïnterviewden, debet aan zijn

dat het christelijk geloof nooit echt geworteld was in de christelijke Luo gemeenschap.

Empowerment

Delhaas studeerde vier jaar lang op Kenia, de Luo en veel onderwerpen daaromheen voor ze haar boek schreef. Ook deed ze onderzoek ter plaatse en interviewde weduwen en anderen die betrokken zijn bij het project. „Ik heb alles gelezen waarvan ik dacht dat belangrijk zou zijn om inzicht te krijgen in de weg die het weduwenproject heeft afgelegd.”

Empowerment is het kernwoord van het project, zegt ze, bij gebrek aan een goed Nederlands synoniem voor dat woord. „Empowerment van vrouwen moet leiden tot de bevrijding van mensen uit verkeerde waardesystemen en onder-

drukingsideologieën. Empowerment moet leiden tot een situatie waarin iedereen een heel mens kan worden ongeacht haar/zijn geslacht, en haar/zijn volle vermogen zo kan gebruiken dat zij/hij kan werken aan een meer humane samenleving voor iedereen’. Dat is een definitie die feministische activisten van het Institute of Development Studies Sussex (UK) in 1994 formuleerden.”

De weduwengroepen die zich de afgelopen vierentwintig jaar in de elf dorpen ten noorden van het Victoriameer vormden, bepaalden zelf dat zij zich niet langer lieten ketenen door een inhumane traditie. Ze riepen het aloude systeem feitelijk ter verantwoording, schetst Delhaas. „Dit is wat de vrouwen binnen het weduwenproject vanaf het begin hebben ge-

daan. Allereerst door te weigeren zich te laten vererven en daarover met elkaar in gesprek te gaan.”

Inmiddels wordt het in de dorpen waar het weduwenproject actief is steeds meer normaal om je niet te laten vererven. Ook omdat vrouwen met eigen zien wat het resultaat is van de verkregen vrijheid van de weduwen die aan het project meedoen. „Het weigeren je te laten erven is na ruim twee decennia weduwenproject misschien nog niet door iedereen geaccepteerd, maar het is in elk geval geen illegale actie meer, zoals het in 1988 wel was. Voor heel wat vrouwen is de vraag of je je na het overlijden van je echtgenoot wilt laten erven, een gerechtvaardigde vraag geworden.”

Het boek is vooralsnog alleen in het Nederlands verschenen. Del-